

Maandblad van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging
Opgericht 27 december 1901

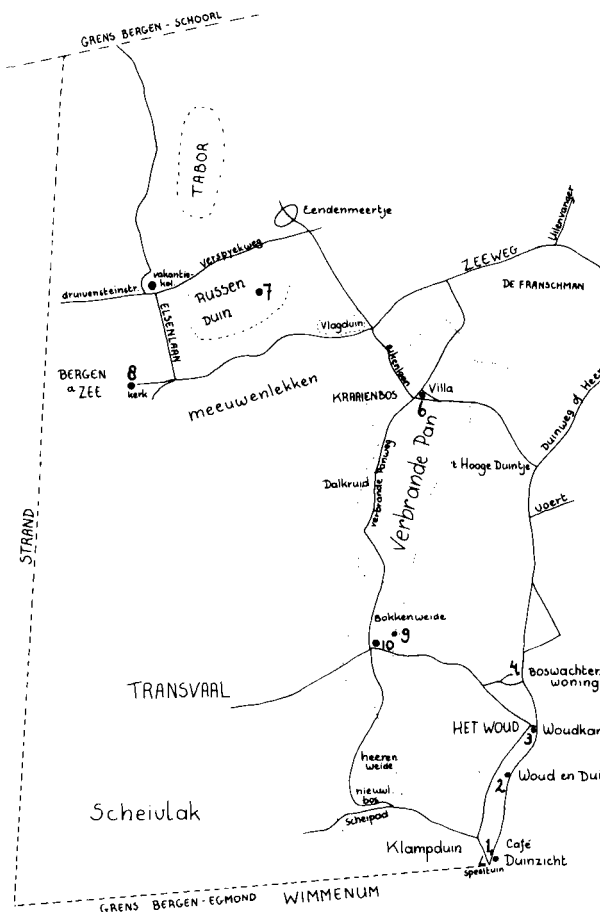
Memoires van een 'Woudloper'

door H. A. S. Bijleveld

'Meester, ik heb hier een natierplant voor je'. Met deze woorden overhandigde visboer Wijker meester een Gewone kattestaart! 'Meegenomen van je aardappellandje in het duin zeker?', vroeg meester. Hij had goed geraden. Onkruid moest uitgerooid worden. Als het nu nog een bol was geweest van een tulp of hyacint, ja, die had waarde, maar een 'natierplant'! Toch vergiste die 'Derper' uit Egmond 'op' Zee zich zo'n slordige zestig jaren geleden. Alle natuurplanten of onkruiden, zoals alle planten genoemd werden waaraan geen geld is te verdienen, bij elkaar, van boom tot mos, zorgen er toch maar voor dat de westenwinden niet met de duinen aan de loop gaan. Het zand wordt goed vastgehouden en vormt op die manier een pracht van een zeewering, waarop men zuinig zou moeten zijn. Maar de mens is eigenwijs, die ondermijnt de plantengroei door steeds meer water weg te pompen. Vele planten zijn dan ook al verdwenen in de laatste veertig jaren en vele zullen er nog volgen. Juist daarom is het wel eens aardig aan de hand van enige wandelingen de jaren 1915 tot 1940 terug te roepen in de herinnering.

Ons uitgangspunt is steeds hetzelfde. De tochten beginnen vanaf huize Woudkamp op het Woud, het zuidelijkste puntje van de gemeente Bergen (N.H.). Zie ter oriëntering het bijgevoegde kaartje. Een dergelijk kaartje zult u nergens elders aantreffen, want het is een combinatie van een bestaand kaartje uit het begin van de twintiger jaren, aangevuld met door jachtopzieners gemaakte paden om sommige punten vlottter te kunnen bereiken in verband met de stropenrij.

Op een fraaie dag in mei lopen we langs de duinweg, de 'Heerenweg', naar het zuiden tot waar de Verbrande Panweg begint, praktisch tegenover het café Duinzicht van Klaas Swaan. Links van ons een speeltuin, rechts weiland. Dit korte stukje is gauw achter de rug en dan begint het duin. Links verheft zich het Klampduin-massief, rechts lage walletjes met hoge bomen begroeid. Let er

1. Café 'Duinzicht' met schuur.
2. Boerderij 'Woud en Duin'.
3. 'Woudkamp'.
4. Boswachterswoning.
5. 'De Franschman'.
6. Villa in de Verbrande Pan.
7. Huis gebouwd voor planter Jansen.
8. Kerk in Bergen aan Zee.
9. 'Groot Koraalbos'.
10. 'Klein Koraalbos'.

Twee Rietorchissen flankeren een Breedbladige Orchis (foto: H. A. S. Bijleveld).

eens op of u ook een Breedbladige wespenorchis ontwaart. Als deze plant in een pol Kruipwilg staat zal hij bloeien. In het vrije duin komt het zelden zo ver: konijnen vinden de bloemtros een uitgezochte lekkernij. Gelukkig heeft de plant ook een wortelstok waardoor vegetatieve voortplanting mogelijk is.

Op het punt waar het walletje wat lager wordt gaat de Verbrande Panweg beginnen aan zijn ombuiging naar het noorden, met een grote bocht, en hier ook is de plek waar het Scheipad een aanvang neemt. Dit pad loopt dan tussen het lager wordende Klampduin-complex aan de linkerkant en rechts een aarden wal begroeid met hoge bomen; echt een schaduwrijk laantje, want het is maar kort. Het loopt over een lage uitloper van het Klampduin en komt dan uit in een grote vlakte, lang en breed.

Voor men de eigenlijke vlakte betrad was men een grote pol Geelwitte ossetong gepasseerd, die zich tientallen jaren zou handhaven en dan plotseling voor goed zou verdwijnen. We blijven dit Scheivlak volgen, passeren een bosje dat aan de noordzij omzoomd is door Riet en de rood bloeiende Aardaker, wat prachtig afsteekt tegen het donkere bos. Rechts van ons een hoge duinenrij, schaars begroeid zoals alle zuidhellingen. Het Scheivlak

wordt aan de zuidkant afgesloten met lage duintjes. Op elk duintje geeft een paaltje de scheiding aan met de gemeente Egmond-Binnen.

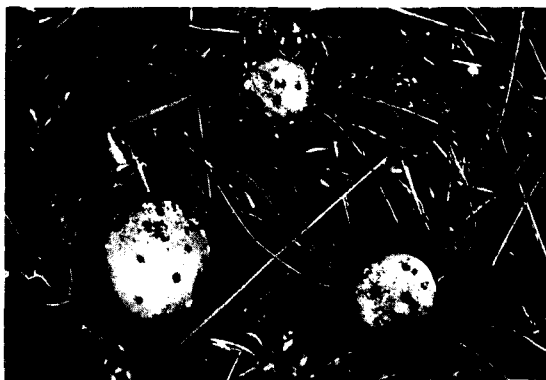
Het vlak draagt hier en daar sporen dat het in cultuur is geweest en nog is. Een lapje grond kon men huren voor de som van 2 centen de roe (12 m²). Na moeizaam omspitten aardappels er in. Mest kwam er nooit bij. Met een grote 'ben' gevuld met mest op je rug sjuouwen vanaf Egmond was te veel van het goede en wat wist een 'Derper' van kunstmest? Het ligt voor de hand dat de oogst zeer schraal was.

Het duin rechts van ons wordt lager en we kunnen nu naar het noorden ombuigen om in Transvaal naar de Mei-orchis (Breedbladige orchis) te kijken. Dat wisselt nogal eens met de jaren. Ook naar de bremraap wordt uitgekeken. Die komt voor bij het in het kale zand staande walstro en parasiteert er op. Hoe verschillend zijn ze van kleur. Van geel-lichtbruin tot heel donkerbruin. Wat zou daar de oorzaak van zijn? Terug weer langs het Scheipad waarvan nimmer een foto is gemaakt, wat vooral jammer was toen bleek dat kort na de dood van mevrouw Van Reenen-Völter (de eigenaresse) het hele Scheipad was verdwenen, de prachtige bomen gerooid en de wal over de weg was gegooid. Er ging daar een mooi plekje verloren.

Om niet helemaal dezelfde weg terug te gaan werd na de wal met wespenorchis bij een miniatuur aardappelveldje links afgeslagen langs een smal paadje dat door het bos evenwijdig aan de straatweg ging, achter langs het zandgat bij de boerderij Woud en Duin. Nog een klein stukje en we waren weer thuis.

Het loonde de moeite het pad meer te bewandelen vanwege het Kandelaartje, de Kegelsilene en het Stofzaad. Dat ging echter niet in één keer, daar genoemde planten op verschillende tijden bloeden. In de herfst vondt men er de Kleine aardster en aan het begin van de Panweg de Peperbus.

Peperbussen (foto: R. Wellner).

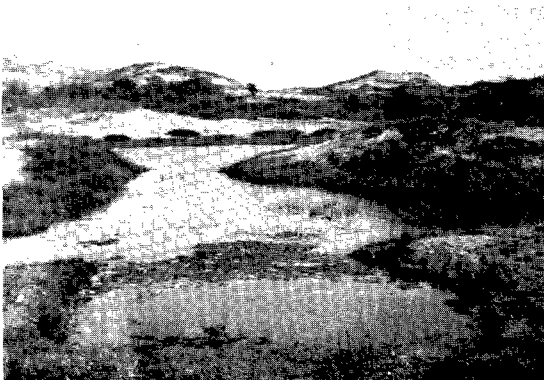

Nu was er ook nog een andere manier om naar Transvaal te komen. Deze tocht werd begin augustus ondernomen en wel langs de boswachterswoning, vier minuten bij ons vandaan. Het pad begon achter die woning en ging vrij recht op de Panweg af. Voor de Salomonszegel achter de woning was het veel te laat. Voor de Panweg bereikt was liepen we langs een hoog duin, links van het pad, prachtig begroeid, na 1940 echter kaal gespit en beplant met dennen, een aanfluiting in het landschap. Nutteloos paradewerk, daar het duin volkomen vast lag. Het heeft alleen veel geld gekost. We hebben maar niet gelet op de beide 'Koraalbossen', die hadden hun geheimen (de Koraalwortels) al eind mei prijs gegeven. Als we nu op de Panweg uitkomen dienen we te beseffen dat we staan op de scheiding van de Heerenweide ten zuiden van ons en de Bokkenweide ten noorden. We steken de weg over en gaan westwaarts om een laag duintje te beklimmen. Een mul paadje, waarin nog een haakse bocht, voert ons omhoog, lelijk gehinderd door een paar rozestruiken die goed laten voelen dat ze dorens hebben.

Als we de top bereikt hebben dalen we af door enige ineengestrengelde abelen, wat niet zo veel moeite kost. We komen in een groot, tamelijk vlak terrein. Ook hier bos. De zeewind zorgt er wel voor dat het niet te hoog wordt maar wel echt dicht. Gelukkig is er een pad doorheen, dat echter dreigt dicht te groeien. Met enige moeite worstelen we er door en nu krijgen we een mooi begroeid veld met rechts lage duintjes en links een hoge duinenrij, geheel begroeid met bramen, waar we later met emmers op af gaan om de vruchten te plukken. Tussen de struiken staan vele *Agrimonia's*. Het ziet er geel van.

We komen nu bij een lage duinrichel en dan dalen we ons pad af om in Transvaal naar de *Gymnadenia's* te kijken. De tocht is niet vergeefs. Ontelbaar is het aantal *Muggenorchissen*. Daarnaast in bescheiden mate *Sturmia's*, liefst in een greppel-

Meertje in oostelijke richting Verbrande Pan (foto: H. A. S. Bijleveld).

Koraalwortel (foto: E. E. Booy-Hietink).

tje. We vergeten ook niet even naar de *Parnassia's* en het Duizendguldenkruid te kijken. Er staan er genoeg. Wat een weelde, wat een genot dit alles te mogen aanschouwen!

Hoe lang vertoeven we daar? Wie denkt er nu aan tijd? Maar we moeten toch nog even verderop, want even noordelijker is nog een vlak en hier zijn de *Gymnadenia's* wel te tellen. Niet voor niets hebben we deze pan de 125 Pan genoemd! Een

vallei van nog geen tiende deel van Transvaal! Denk nu niet dat we met een grote bos bloemen naar huis gingen, een vijftal is genoeg, maar dan wel de grootste exemplaren. Het blad plukken we niet: de planten moeten blijven assimileren. *Sturmia* wordt niet geplukt. Eind mei was de Koraalwortel aan de beurt geweest voor een bezoek. Hierover is reeds geschreven, over het wel en wee van 1902 tot 1945. Hieraan wordt dus nu voorbijgegaan.

De langste dag, de zon staat in het Solstitium. De Vleeskleurige orchis bloeit en niet te vergeten *Platanthera*, de Welriekende nachtorchis. De Vleeskleurige orchis (*Orchis incarnata*) staat in het Nieuwlandsbos, dat is dichtbij. Dit bos herbergt echter ook Maanvaren, Addertong en Zeneegroen. Nu gaan we naar de Welriekende nachtorchis, die staat in de Taborvlakte en de Schoorlse duinen en wel in het Maria- en Frederiksvlak. Eerst wenden we ons tot de Tabor. Vanaf het Woud bij het Hooge Duintje ~~het duin~~ in en langs een deels onzichtbaar pad naar de Villa, oversteken naar het Eikenlaantje ten oosten van het Kraaienbos. Dit laantje is praktisch geheel verdwenen, het kwam uit op de Zeeweg.

Nu naar het Elzenlaantje, dat dicht bij Bergen aan Zee is gelegen en dan tussen twee vakantiekolonies door in noordelijke richting verder. Rechts van ons het Russenduin. Als men dit voorbij is doemt al spoedig de Tabor op, ook niet bepaald een kleine jongen. Door de Taborvlakte loopt een weg tot in de Schoorlse duinen toe, vroeger een smal zandig pad, een éénpersoonspaadje zogezegd. Toch vormde dit een typische scheiding voor de Welriekende nachtorchissen. Aan de westkant vond men altijd circa 400 exemplaren en aan de oostkant circa 200 stuks. Ook hier heeft het noodlot toegeslagen. Toen aan de oostkant van de Tabor een diepe greppel was gegraven voor de waterwinning liep in één jaar het aantal Welriekende nachtorchissen terug van 600 naar 60! In dit vlak vond men ook Heidekartelblad en Teer guichelheil (*Anagallis tenella*). Later in augustus zouden we er nog eens terug komen.

In Schoorl vond men de Welriekende nachtorchis in het Maria- en Frederiksvlak. Over de allereerste kennismaking met het Vogelnestje (*Neottia nidus-avis*) is al eens eerder in dit tijdschrift geschreven, alsook over het ontstaan van de Verbrande Panweg. In de 'Gids voor Bergen aan Zee' uit 1909 wordt vermeld dat deze weg in 1908 werd ontsloten voor het publiek. *Neottia* vond men in de Bokkenweide en de Verbrande Pan, nooit in de Heerenweide. 'Vogelnestjes' tellen was

een onmogelijke opgave. In elk bosje waren ze te vinden. Eén keer is het geweest dat we ze wel tellden in één bos. Dat was in 1918. Daar stonden er toen 500, mannetje aan mannetje. Daar is indertijd een foto van gemaakt. *Neottia* reageerde altijd erg op de voorafgaande winter. Na een droge winter stonden ze in het midden van de bosjes op de laagste plekken en bij een natte winter aan de rand en dan bloeiden ze ook een week later.

Over het wel en wee van het Nieuwlandsbos is ook al eens eerder in dit tijdschrift geschreven. De zuidwesthoek van de Pan is tien jaar later, dus in 1928, kaal geslagen en het bos heeft er 30 jaar over gedaan eer het weer zijn oude aanzien had gekregen. De zeewind laat niet met zich spotten! Het Kraaienbos in het noordelijk deel van de Verbrande Pan, tegenover de villa gelegen, verborg in de zomer *Neottia* en in de nazomer (augustus) Stofzaad. De westkant daarentegen was praktisch ondoordringbaar vanwege de vele brandnetels, wat wees op stikstofrijke grond. Om aan de weet te komen hoe dat bos aan zoveel stikstof kwam kon men het best eens naar dat bos gaan in de tweede helft van augustus als het weer wat vroeger donker wordt. Zwermen Spreeuwen daalden dan op het bos neer om er een slaapplek te zoeken. Het was een gekwetter van jewelste. Langzaam daalde de duisternis over het bos en opeens, als op bevel, verstomde het vogelgeluid. Het was donker geworden en alles sliep.

Een tocht naar het Eendenmeertje was ook de moeite waard. Niemand schijnt meer te weten waar het zich bevond. Om er te komen moest men langs de oostkant van het Vlagduin in noordelijke richting lopen langs een stroperspad en dan kwam men bij het meertje. Zestig jaar geleden was het heel gemakkelijk te vinden. Het pad liep er door heen, maar hoe het verder liep zou schrijver dezes niet kunnen zeggen. In augustus vond men hier de Veldgentiaan (de tegenwoordige Breedbladige duingentiaan), maar vooral veel Stofzaad. Het pad dat door dit meertje liep stond in die maand zelfs nog 20 cm onder water en men moest de planten die aan de rand stonden op afstand bekijken, wilde men droge voeten behouden.

Tot slot gaan we nog eens naar de Taborvlakte in augustus, maar nu lopen we door tot aan de Schoorlse grens. Daar het 's ochtends steeds maar regende werd het pas drie uur eer de tocht begon. Tegen de grens loopt een greppel, richting noord-zuid, waar alle jaren *Gymnadenia's*, zij het in gering aantal, aanwezig waren. Terwijl deze bekeken en geteld worden, wordt het bedenkelijk donker, de lucht loopt dicht en het ziet er naar uit dat het zwaar weer gaat worden. In het open duin staan we hier totaal onbeschermd.

Welriekende nachtorchis (foto: E. E. Booy-Hietink).

Teer guichelheil (foto: P. de Mey).

Stofzaad (foto: J. W. G. Pfeiffer).

Zwamwortels bij het Vogelnestje.
(dia: H. A. S. Bijleveld)

Er is maar één uitweg: proberen naar het fort te komen, bij de Fortnol. Nog net op tijd bereiken we het. Het is anders al aardig ondergestoven, maar toch kunnen we er op onze knieën nog in. En dan barst het onweer los, maar wij hadden er geen last van. Dat fort was omstreeks 1900 daar gebouwd met de bedoeling het vanuit Bergen aan Zee, dat toen nog niet eens bestond, in puin te schieten. Dat was echter maar gedeeltelijk gelukt. Of het fort was te sterk of de munitie te slecht, maar ons bood het nog een pracht schuilplaats. Nu is er niets meer van terug te vinden, totaal ondergestoven. Hoe lang moesten we er blijven? Het begon al aardig donker te worden al eer de weersomstandigheden zich gunstig lieten aanzien. Men kon zich al moeilijk oriënteren. Er werd besloten naar het strand te lopen: de zee liet zich duidelijk horen. Dat kon nooit missen. Toen we Bergen aan Zee bereikten was dit nauwelijks meer te zien. Nu langs de straatweg het Eikenlaantje opzoeken. In zulke gevallen lijkt men wel te beschikken over een zesde zintuig. Zonder moeite bereikten we de villa in de Pan. Toen nog door het bos naar het Hooge Duintje. Naast dit duintje was een inzinking, de doortocht naar de duinweg en daarboven was een flauw lichtschijnsel te zien afkomstig van de verlichting van Alkmaar. Vanaf het Hooge Duintje nog maar een kwartier en we zouden thuis zijn. Toen we de laatste bocht omgingen kondigden we onze komst met een kreet aan en er verschenen twee lichten op de weg: moeder en een medebewoonster, ieder met een brandende petroleumlamp midden op de weg 's avonds om half elf!

Wat was het heerlijk als de avonden al wat langer werden te luisteren naar de geluiden om je heen. Voor het huis, aan de overkant van de weg, het weiland met zijn grazende koeien waarvan de

poten onzichtbaar waren door de opkomende avondnevel en het aanzwellende koor van de kikkers en met zuidwestenwind kon je, als je heel goed luisterde, het gesnor van de Nachtzwaluw of Geitenmelker horen, die daar in de Verbrande Pan zijn broedplaats had.

Even ten noorden van ons huis groeide de Pijpbloem, de enige plek hier in het duin, terwijl zijn grote broer, de Moffenpijp, tegen de muur van de villa in de Pan opklom.

Er werd veel gestroopt in die dagen, het meest nog in de oorlogstijd, tussen 1914 en 1918. Menig keer werden we 's nachts opgeschrikt als er weer een paar stropers over ons erf renden om aan de jachtopziener te ontkomen. Dat ging lang niet altijd geruisloos!

Dit zijn maar enkele grepen uit een rijk verleden. Gelukkig hij die dit alles in zijn jonge jaren heeft mogen beleven. Het was de goede oude tijd van de 'Woud'loper.

LITERATUUR:

BIJLEVELD, H. A. S., 1962. De geschiedenis van *Coral-lorhiza trifida* in nederland. Gorteria 1, p. 46-47.

DIVERSE AUTEURS, 1978, Verbrande Pan-nummer van Natura, maart/april 1978, 75e jaargang, nr. 3.

Adres van de schrijver:
H. A. S. Bijleveld.

Waadennet bij de villa anno 1922.

Villa in de Verbrande Pan anno 1922.
(foto's: H. A. S. Bijleveld)

